

Ústřední komise fyzikální olympiády České republiky

Teoretické úlohy celostátního kola 48. ročníku FO

Bílavec 2007

1. Potenciál

Dva hmotné body nacházející se ve vakuu ve vzájemné vzdálenosti r nesou záporné elektrické náboje Q a nQ , kde $n > 1$.

- Určete na úsečce spojující oba hmotné body místo maximálního elektrického potenciálu a jeho hodnotu.
- Do uvedeného místa umístíme elektron a nepatrně jej vychýlíme mimo spojnicí obou hmotných bodů. Určete limitní velikost rychlosti elektronu ve velmi velké vzdálenosti. Řešení proveďte klasicky i relativisticky.

Úlohy řešte nejprve obecně, pak pro hodnoty $Q = -1,00 \mu\text{C}$, $n = 5$, $r = 0,200 \text{ m}$. Klidová hmotnost elektronu $m_0 = 9,109 \cdot 10^{-31} \text{ kg}$, elementární náboj $e = 1,602 \cdot 10^{-19} \text{ C}$, rychlost světla ve vakuu $c = 3,00 \cdot 10^8 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$, $k = 8,99 \cdot 10^9 \text{ N} \cdot \text{C}^{-2} \cdot \text{m}^2$.

2. Dvojhvězda

Algol (beta Persei) je zákrytová dvojhvězda, jejíž dvě složky obíhají okolo společného těžiště po přibližně kruhových trajektoriích s periodou $T = 2,867$ dne. Rychlosti obou složek mají velikosti $v_1 = 44,5 \text{ km/s}$ a $v_2 = 203 \text{ km/s}$.

- Určete poloměry jejich trajektorií a vyjádřete je v astronomických jednotkách ($1\text{AU} = 1,50 \cdot 10^8 \text{ km}$).
- Určete hmotnosti obou složek a porovnejte je s hmotností Slunce ($m_{\odot} = 1,99 \cdot 10^{30} \text{ kg}$).
- Určete velikost gravitačních sil, kterými na sebe obě složky působí.
- Hodnoty v_1 , v_2 byly vypočteny z výsledků spektroskopických měření. Bylo také zjištěno, že radiální rychlost, se kterou se od Slunce vzdaluje těžiště Algolu, má velikost $v_c = 3,7 \text{ km/s}$. V jakém rozmezí se mění během dlouhodobého pozorování vlnová délka spektrální čáry draslíku ve spektru meně hmotné složky Algolu, jestliže ve spektru draslíku z pozemského zdroje naměříme hodnotu $\lambda_0 = 766,491 \text{ nm}$? Pohyb Země kolem Slunce považujte za rovnoměrný s rychlostí o velikosti $v_z = 30 \text{ km/s}$, spojnice Slunce a Algolu je od roviny ekliptiky odchýlena o úhel $\beta = 11,5^\circ$.

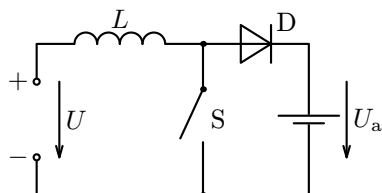
Gravitační konstanta je $\varkappa = 6,67 \cdot 10^{-11} \text{ N} \cdot \text{m}^2 \cdot \text{kg}^{-2}$.

3. Nabíječka

K nabíjení akumulátoru o svorkovém napětí $U_a = 12,0 \text{ V}$ z výkonového zdroje o svorkovém napětí $U = 5,0 \text{ V}$ použijeme obvod podle obr. 1 skládající se z cívky o indukčnosti $L = 1 \text{ H}$, diody D a spínače S , který bude střídavě zapínán a vypínán ve stejných časových intervalech $\tau_1 = \tau_2 = 0,010 \text{ s}$.

- Určete a graficky znázorněte, jak se v závislosti na čase bude měnit okamžitý proud i procházející cívku, okamžité napětí u_L na cívce a okamžité napětí u_D na diodě.
- Určete střední hodnotu proudu nabíjejícího akumulátor.

Vnitřní odpory výkonového zdroje a akumulátoru jsou zanedbatelné a svorkové napětí akumulátoru se během nabíjení zvětšuje jen nepatrně. Cívku považujte za ideální. Také diodu považujte za ideální, tj. napětí na ní je v propustném směru zanedbatelné, odpor v závěrném směru je nekonečně velký.

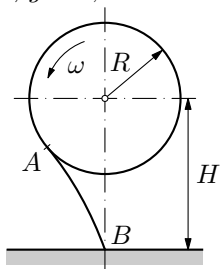
Obr. 1

4. Kapka

Kolo o poloměru $R = 1,00 \text{ m}$ se otáčí úhlovou rychlostí $\omega = 5,0 \text{ rad} \cdot \text{s}^{-1}$ okolo vodorovné osy umístěné ve výšce $H = 2,00 \text{ m}$ nad zemí. Od kola odlétla kapka a dopadla do bodu B přesně pod středem kola (obr. 2).

- Určete dobu letu kapky a polohu bodu A , ve kterém se uvolnila od kola.
- Určete velikost a směr rychlosti dopadu.

Odpor vzduchu zanedbejte, $g = 9,81 \text{ m} \cdot \text{s}^{-2}$.

Obr. 2